

ГЛАСНИК ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
HERALD OF THE GEOGRAPHIC SOCIETY OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

ГОДИНА 2000.

YEAR 2000.

Свеска 5

Volume 5

UDK: 325.254.572.9(497.113)

Мр Милка БУБАЛО
др Јован ПЛАВША^{*}

ИЗБЕГЛИЦЕ ИЗ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У ВОЈВОДИНИ

Сажетак

По попису 1996. године у Војводини се сместило 257.739 избеглица, што је у односу на стање у време пописа 1991. довело до пораста становништва ове регије за 12,8%. Од укупног броја избеглица које су досељене у Војводину до пописа 1996. са простора Босне и Херцеговине је дошло 97.474 лица или 37,8% од укупног броја избеглица. Највећи утицај на размештај избеглица у Војводини имао је и размештај колониста из 1948. године. Колонисти досељени после Другог светског рата су повећали популацију Војводине (у односу на попис 1948) за 38,4%. Ова невероватна сличност у бројевима и разлика од само 0,6% може само да потврди зачуђујућу истину и тврдићу да се историја понавља, што се уклапа у заклетву непријатеља српског народа о исељавању са српских огњишта. Још су усташе, односно Павелић, проглашавали идеју водиљу - трећину Срба побити, трећину покрстити и трећину пртерати, па пошто у такозваној НДХ план није у потпуности остварен, намеће се закључак да се један део остварује и данас, на самом крају XX века. Највећи број босанских избеглица (41,4%), као и колониста (63,4%) је са простора Босанске Крајине и то из Дрвара, Босанске Крупе, Босанског Петровца, Бихаћа. Међутим, град који није дао велики број колониста, али је дао највећи број избеглица Босанке Крајине је Сански Мост (16,9% избеглица Босанске Крајине). Знатно мање избеглица је досељено из Средње Босне 27.923 (28,6%), још мање из Херцеговина и са простора Босанске Посавине, одакле је стигло нешто преко 10% избеглица, а само 5,8% из Источне Босне.

Простор Бачке је прихватио више од половине босанских избеглица (56,3%), потом Срем (23,4%), а једна петина је у Банату (20,2%). Колонисти су најбројни у Банату (55,9%), а само 9,3% свих колониста је досељено у Срем. Иако је мало подударање процентуалног удела колониста и избеглица по појединим регијама, анализа по општинама даје много боље показатеље и велику сличност.

Кључне речи: избеглице, колонисти, Босна и Херцеговина, Војводина

* Др Јован Плавша, ванр. проф. Природно математички факултет, Институт за географију, Н. Сад.

Мр Милка Бубало, асистент, Природно математички факултет, Институт за географију, Нови Сад.

¹ "Избеглице и расељена лица која траже азил". Југословенски црвени крст, Институт за социјалну политику - Приручник за рад особља добровољних радника, Београд, 1993.

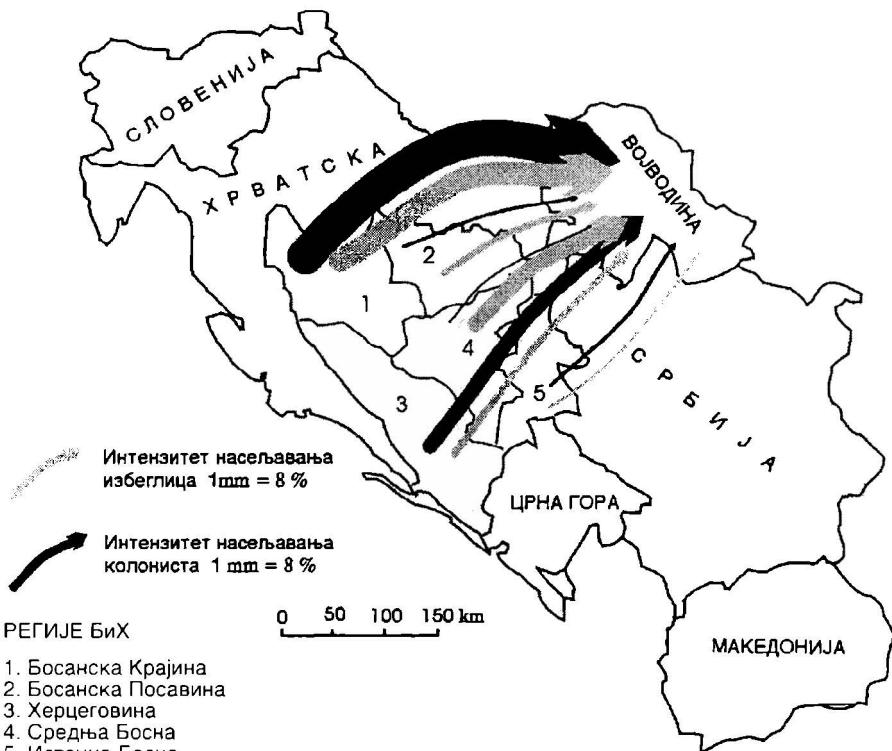
Увод

По подацима из 1990. око 120 милиона људи је живело ван земље рођења, што је око 2% светске популације. Тренутно у свету има око 27 милиона избеглица са свих континената. Масовни егзодуси били су у Африци: из Чада, Бурундија, Етиопије, Либерије, Мауританије, Мозамбика, Сомалије, Судана, Јужне Африке, Сенегала и Уганде. У Азији је преко 5 милиона избеглица, а почетком 90-их година XX века милионски егзодуси су се десили у бившој СФРЈ, Либерији, Руанди, Сомалији, Таџикистану, Ираку. Европом кружи око 6,5 милиона избеглица, од тога броја око 700 хиљада је са простора бивше СФРЈ. Последица етничког чишћења у Босни и Херцеговини је око милион расељених лица (Бубало, 2000).

Због адекватнијег упоређивања броја и кретања колониста и избеглица коришћени су подаци по пописним рејонима из Пописа 1948, како их је користио и Б. Ђурђев у својој књизи "Послератно насељавање Војводине".

Избеглице из Босне и Херцеговине

Као последица масовних прогонстава и етничких чишћења на просторима Босне и Херцеговине и Хрватске, јавио се велики број избеглица у Савезној Републици Југославији (646.066 лица регистрована пописом 1996. године).

Карта 1. - Интензитет избегличких миграција из регија Босне и Херцеговине у Војводину

Од укупног броја избеглица из БиХ и Хрватске, које су стигли у СРЈ, у Војводину је дошло 257.739 лица или 39,9%. Простор Бачке је примио 120.191 лице или 46,6% од укупног броја избеглица у Војводини, док је у Срем стигло 35,6% (91.828 лица), а у Банат 17,7% (54.720 лица).

Са простора Босне и Херцеговине у Војводину је досељено 97.474 лица или 37,8% од свих избеглих, који су стигли у Војводину. Највећи број избеглица (нешто мање од 50%) досељен је током 1992. године, односно, на почетку ратних збивања у овој републици. Четири петине досељених избеглица је са простора Муслиманско-хрватске федерације, а остали су из Републике Српске.

Педесетак година раније, након Другог светског рата, организовано је планско насељавање у Војводину, највећим делом такође са поменутих пасивних подручја, односно и из Босне и Херцеговине (Карта 1). Мада је ово насељавање планирано у другим околностима, доста је елемената који га могу везати са избеглиштвом из 90-их година. Простор са кога су стизали колонисти после Другог светског рата и избеглице крајем XX века, углавном чине пасивни крајеви, слични по природним и антропогеним карактеристикама. Крајеви у западној Босни слични су Лици, Северној Далмацији, Банији и Кордуну. То је територија насељена Србима од давнина, а интензивно досељавање српског становништва било је у време постојања Војне крајине, када су се у њу, пред турским зулумом, склањали Срби. Војна граница је формирана у оквиру аустријске царевине, а уз границу према Турској. Ова територија је убрзо добила специјални статус, а Срби били слободни сељац, ослобођени бројних дажбина. Своју слободу су плаћали обавезом (најчешће крвљу) да у случају потребе морају, са своји коњем, ратовати широм Европе за царевину Аустрију. То је само један од начина којим је српски народ вековима настојао остварити своје сталне слободарске тежње. Ови крајеви су након Другог светског рата додељени Хрватској и Босни и Херцеговини, без могућности стварања српских покрајина. Тако је почела последња етапа остваривања крајњег циља хрватске власти, етничко чишћење српских простора. У сарадњи са САД и неким европским земљама и уз њихову помоћ, у првој половини деведесетих година XX века, готово са истих простора, одакле се вршила колонизација, одвијало се масовно избеглиштво.

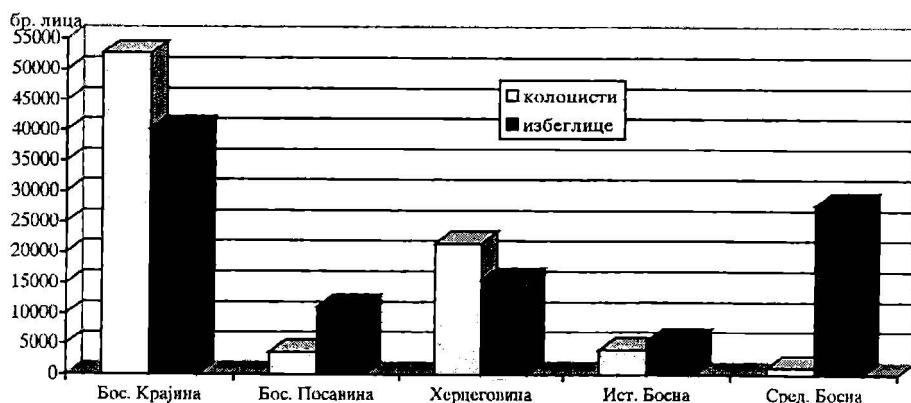
Табела 1. - Број избеглица и колониста из регија Босне и Херцеговине у Војводини

Регије Б и Х	Банат		Бачка		Срем		Војводина	
	Избегл.	Колон.	Избегл.	Колон.	Избегл.	Колон.	Избегл.	Колон.
Босна	19.721	46.445	54.909	32.230	22.844	4.416	97.474	83.091
Бос. Крајина	7.694	28.384	25.304	21.691	7.293	2.644	40.291	52.719
Бос. Посавина	1.769	2.071	5.719	1.335	3.677	260	11.165	3.666
Херцеговина	3.168	12.315	7.296	8.569	2.039	600	12.503	21.484
Источна Босна	905	2.998	1.790	422	2.897	665	5.592	4.085
Средња Босна	6.185	677	14.800	213	6.938	247	27.923	1.137

Извор: Попис избеглог становништва 1996, Градски завод за статистику, Београд; Архив Војводине, фонд 184, Н. Сад; Ђурђев, Б., (1995) Послератно насељавање Војводине.

Око 63% (52.719 лица) свих насељених у Војводину са подручја Босне и Херцеговина, доселио се из Босанске Крајине. Једна четвртина колониста 25,9% (2.1484 лица) из ове републике је из Херцеговине. Из остале три регије је знатно мање колониста, јер је ту и већи удео мусиманског становништва (Табела 1).

Из Босанске Крајине највише колониста је из следећих срезова: Дрвар (7.390 лица), Босанска Крупа (7.357 лица), Босански Петровац (7.349 лица) и Бихаћ (5.014 лица). Срезови Столац (3.280) и Билеће (3.052) су дали највише колониста из Херцеговине. Из Босанске Посавине, Источне и Средње Босне је знатно мањи број колониста (Босанска Градишка - 415, Бијељина - 390, Прњавор - 719, Власеница - 1.142, Вишеград - 866, Соколац - 636; Сарајево - 605).

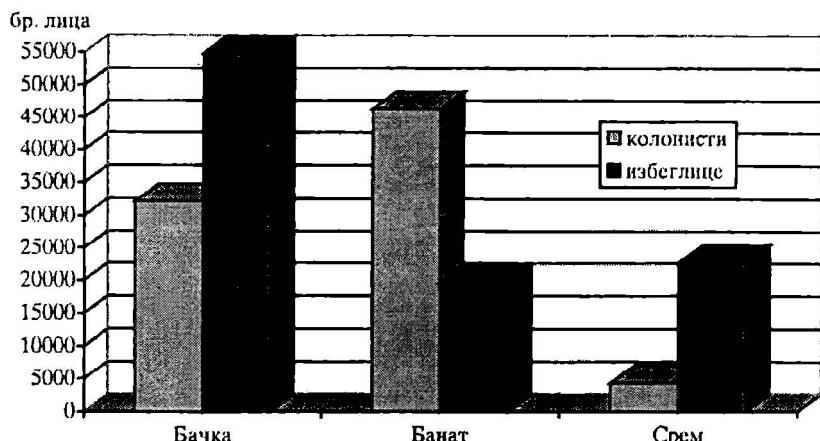
Графикон 1. - Однос колониста и избеглица у регијама Војводине

Како су ратни сукоби 90-их година захватили читаву Босну и Херцеговину долази до интензивног пристизања избеглица у Војводину. Но, простор БиХ није био равномерно захваћен ратним збивањима, па је интензитет исељавања различит. У првом делу рата, услед жестоких сукоба између Срба и Мусимана у Босанској Крајини (око Бихаћа) и у Средњој Босни између Срба и Хрвата, Срба и Мусимана, те Хрвата и Мусимана, иселио се велики број становништва, а у Србију, односно Војводину, стизали су углавном Срби. Жестоки сукоби око мусиманских енклава у Источној Босни (Жепа, Сребреница, Горажде) такође проузрокују велики број избеглица. Падом Републике Српске Крајине, почетком августа 1995. године, дошло је до напуштања чистих српских простора у југозападном делу Босанске Крајине (Босанско Грахово, Дрвар, Гламоч, Босански Петровац и друге општине), одакле се иселило скоро сво српско становништво. Највећи део те популације ипак је остао у западном делу Републике Српске (Плавша, Бубало, 1998).

Упоређивањем података Колонизације и избеглиштва, запажа се да је из Босанске Посавине, Средње и Источне Босне повећан процентуални удео избеглица у односу на колонисте. Главни разлог повећања је стварање Мусиманско-Хрватске федерације, у уквиру које се налази знатан део ових

регија. Међутим, смањен је процентуални удео избеглица из Босанске Крајине, јер је добар део ове територије остао у оквиру Републике Српске. Ипак, Босанска Крајина је дала највише избеглица (41,3%) Босне и Херцеговине, што је и логично, јер у овој регији живи највише српског становништва у БиХ, а уз то део вековне српске територије је припао Федерацији.

Из Босанске Крајине највише избеглица је досељено из општине Сански Мост (6.821 лице). Ова општина је пописом 1991. године имала око 42% српског и око 47% муслуманског становништва. Поделом Босне и Херцеговине Сански Мост и знатан број других насеља из општине припао је Муслуманско-Хрватској федерацији, те је јасно зашто је велики број Срба избегао са тог простора. Сем општине Сански Мост, велики број избеглица је и из општина Дрвар (4.530), Кључ (4.004), Бихаћ (3.408) и Босанска Крупа (3.208). Од ове четири општине, најмање Срба у време пописа 1991. године имала су општине Бихаћ (око 18%) и Босанска Крупа (око 24%). Кључ је имао око 50% Срба, а Дрвар око 98%. Међутим, највећи део ових општина са општинским центрима припао је Муслуманско-Хрватској федерацији, што такође објашњава велики број избеглица. Средња Босна, која је скоро у целини припадала Федерацији је дала 28,6% избеглица. Највише је избегло из највећег центра ове регије, Сарајева (13683 лица). У оквиру Републике Српске остала је сарајевска општина Пале, у којој је живело највише српског живља, међутим, знатан број Срба био је и у општинама Илијаш, Вогошће, Хаџићи, а оне су припадале Федерацији. Знатно мање избеглица је из Тузле (2.923), Зенице (2.776) и Завидовића (1.892), општина које су остале у оквиру Федерације.

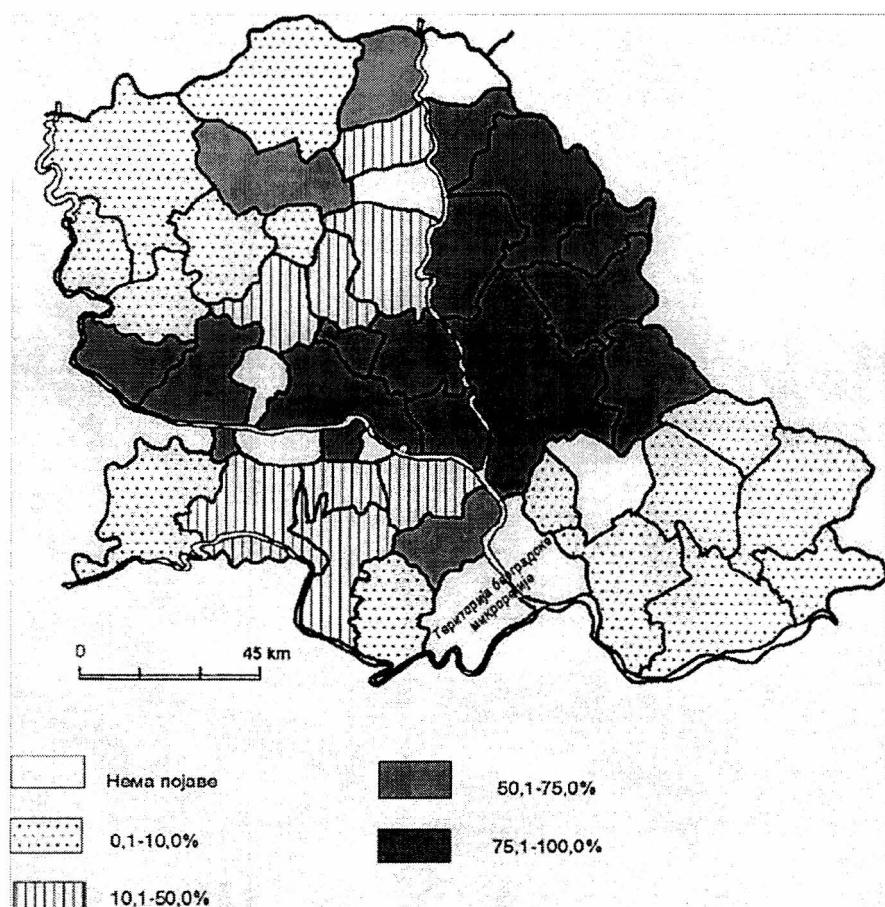

Графикон 2. - Распоред колониста и избеглица из регија БиХ у Војводини

Упала мање избеглица је дошло из Херцеговине (12,8%) и то највише из Мостара (3.526) и до тада већинске српске општине Гламоч (2.404). Нешто мање избеглица је из Босанске Посавине (11,5%), а највише је досељено из општина Брчко (1269), затим општине Теслић са већинским српским становништвом и општине Добој са подједнаким уделом Срба и Муслмана. Регија Источна Босна је дала најмање избеглица (5,7%), јер је и највећи део те регије припао Републици Српској, па Срби нису морали да се селе. Треба

додати да су се Срби који живе у овој регији увек осећали безбеднији, јер су уз Дрину, односно западну Србију.

Од укупно 45 војвођанских општина шест нису примиле ни једног колонисту, и то: Ковачица и Нови Кнежевац у Банату, Ада и Бачки Петровац у Бачкој и Сремски Карловци и Беочин у Срему, док су избеглице насељене у свим општинама Војводине. Када се упореде неке бројке, правци кретања и места настањивања, можемо констатовати да је Колонизација после II светског рата имала велики утицај на размештај досељених избеглица у Војводини (Карте 2 и 3).

Карта 2.- Процентуални удео колониста из Босне и Херцеговине у укупном броју колониста по општинама Војводине

Након Другог светског рата, највећи број колониста из БиХ, је дошао у општине које заузимају гранични простор некадашње Војне границе, односно у јужни део Бачке и средишњи део Баната. Од укупно досељених колониста, највећи удео пристиглих из БиХ је у општинама: Чока (99,3%), Зрењанин

(99,1%), Нова Црња (98,8%), Нови Бечеј (98,6%), Бачка Паланка и Кикинда (97,9%), Тител (95,1%), Темерин (92,7%) и Житиште (92,8%). Осим у ове општине, преко 50% колониста из Босне и Херцеговине је насељено и у општине: Сечањ, Бачка Топола, Бечеј, Жабаљ, Кањижа, Нови Сад и Стара Пазова (Карта 2 или 3). Овакав размештај колониста у великој мери имао је утицај на размештај избеглица.

Карта 3. - Процентуални удео избеглица из Босне и Херцеговине у укупном броју избеглица по општинама Војводине

Масовним егзодусом са простора република бивше Југославије избеглице су насељене у све војвођанске општине, па и у оне у које нису стигли колонисти. У већину општина у које је досељено процентуално највише колониста из БиХ стигао је и велики број избеглица. Међутим, пристигле избеглице су са мањим уделом у укупном броју досељених него што је било у време колонизације. Мањи удео превасходно је последица великог броја избеглица са простора Хрватске, посебно оних пристиглих 1995. године при-

ликом пада Републике Српске Крајине, када је готово у потпуности испражњен овај српски етнички простор.

Највећи удео избеглица из Босне и Херцеговине у укупном броју избеглих у општинама имају: Кикинда (68,9%), Бачка Паланка (66,5%), Жабаль (62,7%), Сечањ (57,3%), Зрењанин (53,8%) и Житиште (53,6%). С друге стране, имамо знатно повећање удела досељених избеглица у односу на удео колониста, у општинама Суботица, Сремски Карловци, Беочин, Сомбор, Мали Иђош, Бачки Петровац, Ада, Плантиште, Панчево, Нови Кнежевац, Ковин, Вршац, Бела Црква и Алибунар. Неке од ових општина су колонизоване са простора унутрашње Србије и Македоније, неке од њих из етничких разлога нису ни колонизоване. Долазак избеглица у све општине Војводине последица је и родбинских веза, односно размештаја родбине и пријатеља, јер је непосредно после колонизације дошло до преразмештаја на војвођанској простору, а потомци колониста су се такође мењали место боравка. Најчешће је до тога долазило због повољнијег положаја те друге општине и могућности да се у њој лакше нађе смештај и посао (Суботица, Панчево, Сремски Карловци, Беочин, Сомбор, Вршац).

Колонисти из Босанске Крајине су највише насељавани у општине Кикинда (11.160 лица или 21,2% од укупног броја колониста из ове регије) и Бачка Паланка (9.523 лица или 18,1%). Избеглице из ове регије су, такође, у знатном броју насељене у наведене општине. У општину Бачка Паланка је досељено 4.110 избеглих лица, што представља 61,2% избеглица у тој општини. У општини Темерин 78,4% (3.028 лица) избеглица је из Босанске Крајине, у Кикинди 41,9% (1.994 лица), а у Новом Саду 40,7% (9.973 лица).

Интензивнија колонизација из Херцеговине је спроведена у општине Бачка Паланка, Сечањ, Кикинда, Зрењанин и Житиште. И то из срезова Босанско Грашово, Билећа, Гацко, Требиње. Избеглице из ових општина су највише досељене у кикиндску и бачкопаланачку општину. Највећи утицај колонизације на размештај избеглица је управо у оним општинама које су колонизоване из срезова Босанске Крајине и Херцеговине, јер је одавде било и најинтензивније планско насељавање. Због слабијег интензитета колонизације из Босанске Посавине, Источне и Средње Босне, размештај избеглица из општина ових регија је мање условљен колонизацијом, а више је последица успостављених родбинско-пријатељских веза у појединачним миграцијама током друге половине XX века, те случајног избора или неких сазнања о бољим природним и економским условима у одређеним општинама, односно насељима.

ЗАКЉУЧАК

Након колонизације 1948. године становништва Војводине је увећано за 5,1%, а избеглице су довеле до повећања броја становника за 4,8%. Уз досадашње демографске промене (у последњих 10-15 година), када је број становника у Војводини стагнирао или се смањивао, ови проценти су и стварни пораст војвођанске популације у односу на попис 1991. године. Колонисти су довели до промена броја становника, утицали су на пораст наталитета и природног прираштаја, међутим, све је то имало краткорочне утицаје, јер су

убрзо прихватили начин и схватања живота аутохтоног становништва, а врло мало су утицали на исто. Избегло становништво још ће мање утицати на демографске промене аутохтоне популације, с обзиром на неадекватан статус и третман избеглица током 90-их година XX века, на њихов лош економски положај, на веома тешку политичку ситуацију и друго, тако да ће све позитивне промене бити краткотрајне, те се у Војводини може очекивати наставак вишегодишње "болести", односно беле куге.

Сигурно је и то да је две хиљаде године у Војводини мање избеглица, него у време пописа, јер је један део отишао у иностранство, а један део се вратио у Босну и Херцеговину. Међутим, вероватно се никада неће знати тачан број избеглих и расељених лица са простора Босне и Херцеговине, па ни из Хрватске, а самим тим ни тачан број оних који су досељени на територију Војводине или оних којима је Војводина била само уступна станица.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Архив Војводине, фонд 186, Нови Сад.
- Бубало, М. (2000): Регионално-географски проблеми избеглиштва у Банату, 1990-1996. Магистарски рад у рукопису, Природно-математички факултет, Институт за географију, Нови Сад.
- Градски завод за статиситку, Попис избеглица 1996. Београд.
- Плавша, Ј., Бубало, М., (1998): Избеглице из Босанске Крајине у Војводини, Република Српска у дејтонским границама -Зборник радова, Географско друштво Републике Српске, ПМФ, Бањалука.
- Статистички билтен бр. 1934, (1992): Национални састав становништва по општинама, Први резултати Пописа становништва, домаћинства, станова и пољопривредних газдинстава 1991, Савезни завод за статистику, Београд.
- Штајнер, Х. (1980): Избеглице - трагедија овог века. ОУР НИН, НИП Политика, Београд.